

Якуц Діана Романівна

студентка гр. ФФзм-11, ННІНОТ, ЗУНУ, м. Тернопіль

Науковий керівник: к. е. н., доцент Шашкевич О. Л.

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

В умовах ринкової економіки ефективний розвиток соціальної сфери неможливе без розвитку дієвого фінансового механізму участі держави у її функціонуванні. В практичній площині функціонування такого фінансового механізму отримує вираження у проведенні бюджетної політики у соціальній сфері. За допомогою бюджетної політики, впливаючи на параметри розподілу й перерозподілу фінансових ресурсів, які спрямовуються на надання послуг соціальної сфери, держава сприяє забезпеченню добробуту суспільства, належному функціонуванню системи соціального захисту населення, а також забезпеченню доступності життєво важливих благ для широких верств.

Впродовж історичного розвитку визначальні риси бюджетної політики у соціальній сфері зазнавали радикальних змін. Впродовж ХІХ ст. в її основу було покладено принципи вільної ринкової економіки, обмеженого втручання держави в господарські відносини, збереження високого рівня конкуренції. Попри високу ефективність діяльності, пов'язаної із наданням послуг для населення, «вужкість» бюджетної політики у цій сфері спричиняла вилучення з кола споживачів важливих суспільних послуг цілих прошарків населення. Тому на зламі століть на впродовж майже усього ХХ ст. спостерігався стійкий процес посилення ролі державного регулювання соціальної сфери та збільшення масштабів її бюджетного фінансування. Поступово держава трансформувалась в головного суб'єкта реалізації соціальної функції, перебравши на себе відповідальність за надання найважливіших послуг соціальної сфери. Втім, в останні десятиліття ХХ ст. чітко виявились деструктивні наслідки надмірного державного втручання у господарські відносини та «одержавлення» соціальної сфери, а саме зниження якості суспільних послуг, падіння мотивації закладів соціальної сфери до забезпечення їх доступності, що в підсумку спричиняло проблему неефективності використання бюджетних коштів. Тому в сучасних умовах пріоритетним напрямом реалізації бюджетної політики у соціальній сфері є повернення у її функціонування ринкових принципів, впровадження елементів ринкової конкуренції при розподілі бюджетних коштів на надання послуг соціальної сфери, змагальності при розподілі замовлення на їх надання.

Ідеологічним підґрунтям реалізації бюджетної політики у соціальній сфері впродовж останніх десятиліть була теорія держави суспільного добробуту (соціальної держави), згідно якої держава є центральним суб'єктом виконання соціальної функції у суспільстві, а фінансові ресурси держави домінують серед джерел фінансування суспільних послуг. На думку багатьох науковців, саме бюджетне фінансування соціальної сфери створює передумови для того, щоб покращувати матеріальне становище та добробуту значної частини населення, розвивати системи освіти, медичного обслуговування, активізувати наукові

дослідження, розвиток культури і духовності. Такі блага в економічній науці отримали визначення як неринкові. Однак, соціальна сфера може надавати також послуги ринкового характеру, тобто такі, що не потребують фінансового забезпечення з боку держави, адже можуть надаватись на умовах платності. При цьому необхідно зазначити, що неможливо чітко відокремити ринкові та неринкові послуги. Оскільки послуги, що вважаються ринковими, можуть розглядатися і як неринкові залежно від суб'єкта споживання цих послуг. Основна проблема при цьому полягає в проведенні межі між різними типами послуг для визначення їх ефективного виробника. В сучасних умовах, коли «стираються» відмінності між принципами функціонування господарюючих суб'єктів публічного та приватного сектору економіки (впровадження ринкових підходів при наданні послуг державними закладами, а також посилення соціальної спрямованості діяльності бізнес-структур), ефективним продуцентом послуг соціальної сфери можуть бути підприємства не тільки державної чи комунальної, але й приватної форми власності. Залучення приватного сектору до продукування суспільних послуг потребує вироблення з боку держави відповідного організаційного та фінансового інструментарію.

Задоволення потреби населення в послугах соціальної сфери не можливе без формування відповідної соціальної інфраструктури – комплексу підприємств, закладів, організацій та установ, які забезпечують їхнє надання. Рівень задоволення суспільних потреб у різних галузях соціальної сфери шляхом надання відповідних послуг через установи соціальної інфраструктури формують відповідні соціальні індикатори. Однак, складність якісного та кількісного оцінювання результатів функціонування соціальної сфери пов'язана з відсутністю чіткої критеріальної основи оцінки та дискусійним характером методології такого оцінювання. Соціальна сфера направлена на задоволення суспільних потреб такого характеру, більшість з яких досить важко виміряти економічними показниками, оскільки ефект від їх надання слабо виражений кількісно та має довгостроковий характер. Однак, зважаючи на мету бюджетної політики, яка передбачає, в остаточному підсумку, підвищення рівня добробуту суспільства, методологічні підходи до оцінювання ефективності бюджетної політики у соціальній сфері мають базуватись на показниках рівня та якості життя населення. Ці показники доцільно розглядати як індикатори кінцевого соціально-економічного ефекту від реалізації бюджетної політики у соціальній сфері, оскільки ця політика направлена на виконання державою соціальної функції щодо реалізації прав громадян на нормальні умови життя, освіту, охорону здоров'я, відпочинок.

У світовій практиці до числа індикаторів, які отримали застосування для оцінювання рівня та якості життя належать: питома вага видатків соціального спрямування у ВВП, видатки держави на соціальні потреби, доступність початкової освіти, системи охорони здоров'я, рівні дитячої та материнської смертності, тривалість життя, показники соціального забезпечення та інші. Вони враховуються при визначенні інтегральних індикаторів, зокрема індексу щастя, індексу якості життя, індексу якості розвитку суспільства, індексу життєвої задоволеності, індексу людського розвитку та ін. Таким чином, через

реалізацію завдань, покладених на соціальну сферу, забезпечується високий рівень ефективності відповідної бюджетної політики.

Застосовуючи управлінські підходи до визначення умов ефективності бюджетної політики у соціальній сфері, доцільно виокремлювати стратегічні, тактичні та поточні її цілі. Бюджетна політика здійснює вплив на соціальну сферу шляхом формування основних пріоритетів її розвитку та їх подальшої реалізації. Визначення загальних цілей економічного та соціального розвитку, здійснюється на підставі відповідних нормативно-правових актів, які носять довго-, середньо- та короткостроковий характер.

Відповідно до внутрішнього змісту соціальної сфери, а також враховуючи основні стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку країни можна виділити такі основні стратегічні, тактичні та поточні цілі бюджетної політики у цій сфері: стратегічних цілі, які спрямовані на забезпечення економічної, соціальної безпеки і стабільності, включають: підвищення життєвого рівня та якості життя населення, підвищення результативності, ефективності та прозорості використання бюджетних коштів, створення ефективної системи фінансового контролю.

Тактичні цілі бюджетної політики у соціальній сфері, на наш погляд, можуть бути визначені таким чином: забезпечення достатнього рівня добробуту, встановлення і забезпечення соціальних стандартів, підвищення якості освітніх послуг, покращення умов проживання населення, забезпечення умов для демографічного відтворення населення, покращення рівня охорони здоров'я, розвиток ринку праці, формування громадянського суспільства та налагодження ефективного механізму взаємодії держави, громадськості та бізнесу у соціальній сфері, подальше запровадження програмно-цільового методу, забезпечення, забезпечення контролю за використанням бюджетних коштів та підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів.

Нарешті, поточні цілі бюджетної політики у соціальній сфері, на наш погляд, доцільно визначати таким чином: зростання добробуту громадян, рівня та структури споживання, житлових умов та забезпечення належних умов життя та праці: розвиток соціальної інфраструктури, реформування системи медичного обслуговування та створення умов для всебічної якісної освіти й духовного розвитку, зниження рівня старіння та депопуляції населення, підвищення очікуваної тривалості життя, зниження рівня захворюваності, в тому числі за соціальними хворобами, зниження соціальної напруги, підвищення зайнятості населення.

Здійснення означених цілей можливий за умови проведення заходів направлених на перегляд та упорядкування передбачених законами зобов'язань держави з урахуванням можливості їх фінансового забезпечення; проведення інвентаризації та визначення головними розпорядниками бюджетних коштів пріоритетних державних (цільових) програм у відповідних галузях з метою концентрації ресурсів бюджету на здійснення першочергових заходів; поступовий перехід до розподілу коштів за принципом оплати наданих послуг, а не за принципом утримання бюджетної установи; посилення державного

контролю за пріоритетним спрямуванням державних інвестиційних ресурсів на реалізацію соціальних проектів у регіонах тощо.

Отже, бюджетна політика є вагомим інструментом реалізації державою своїх основних функцій, який шляхом формування та подальшої реалізації основних соціальних пріоритетів значно впливає на стан та розвиток соціальної сфери. Вона повинна сприяти реалізації завдань, направлених на покращення матеріального становища та добробуту громадян, підвищення якості надання освітніх послуг, розвиток науки, культури та духовності; забезпечення високоякісної та доступної медичної допомоги населенню та забезпечує загальний рівень і якість життя населення. Це вимагає більш виваженого стратегічно орієнтованого підходу до формування та реалізації бюджетної політики в соціальній сфері, її спрямування на забезпечення гарантованого виконання державою своїх соціальних зобов'язань не тільки в поточному періоді, але й на далеку перспективу.

Список використаних джерел:

1. Мартинова Т. О. Удосконалення діючих механізмів фінансового забезпечення соціально-культурної сфери. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. Економічні науки. 2010. Вип. 17. С. 241-247. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2010_17_39.

2. Овчарова Н. В. Роль бюджетної політики в розвитку соціальної сфери. *Економічні науки. Серія Облік і фінанси* : зб. наук. праць. Луцьк: Луцький національний технічний університет, 2011. Вип. 8 (29). Ч. 3. С. 403-413. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/63750/5/Ovcharova_biudzhethna_polityka.pdf.

3. Сидор І. Бюджетна політика у функціонуванні соціальної сфери: проблеми визначення ефективності. *Світ фінансів*. 2016. Вип. 3 (48). С. 31-41.

4. Царук І. М. Теоретичні підходи до визначення соціальної сфери як складової економіки та її функцій. *Продуктивні сили і регіональна економіка*. 2008. Ч. 2. С. 115-122.